

ترجمہ شرح
الاسماء الحسنی
درہ آبادی

تألیف عالم عاملہ عارف واصل:
حضرت آیت اللہ استاد حاج سید حسین درہ آبادی ہمدانی

ترجمہ:
لطیف راشدی - سعید راشدی

سرنامه	دروآبادی همدانی، حسین بن محمد تقی، ۱۲۸۰ - ۱۳۳۲ ق.
عنوان قراردادی	شرح الاسماء الخسنى
عنوان و نام پدیدآور	شرح الاسماء الخسنى / تالیف سید حسین دروآبادی همدانی، ترجمه لطیف راشدی، ترجمه سعید راشدی
مشخصات نشر	قم: نغمه قرآن، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری	۲۷۶ ص. ۱۰۵۰۰ ریال
شابک	978-600-94824-5-0
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
موضوع	خدا - فارسی
موضوع	خدا - صفات
موضوع	خدا - نامها - جنبه های قرآنی
شناسه افزوده	راشدی، لطیف، ۱۳۳۲ - مترجم.
شناسه افزوده	راشدی، سعید، ۱۳۶۰ - مترجم.
رده بندی کنگره	۱۳۹۳ ۴۰۳۱ ش ۲۱۹/۹/۵۴ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۴۲
شماره کتابشناسی ملی	۲۷۶۲۴۴۱

نام کتاب: ترجمه شرح الاسماء الحسنی

مولف: سید حسین همدانی دروآبادی (ره)

ترجمه: لطیف راشدی

ناشر: نغمه قرآن

لیتوگرافی: نویسنده

چاپ: عترة

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

مدیر اجرایی: محمد محمدی

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

مراکز پخش:

۱- قم / خیابان معلم / انتهای کوچه ۱۲ / سمت چپ / کوچه ۱۶ / پلاک ۳۴

انتشارات نغمه قرآن / تلفن: ۳۷۸۳۶۶۳۲ - ۰۲۵ / همراه: ۰۹۱۹۸۵۰۷۵۸۸

۲- تهران/ میدان فلسطین/ شرکت چاپ و نشر بین الملل / تلفن: ۸۸۹۲۱۸۰ - ۰۲۱

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، آنتیاس کلی و جزئی، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعا دارای اشکال و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.
پست الکترونیک: naqmehepub66@gmail.com

فهرست مطالب

۲۱	مقدمه مترجم
۲۵	مقدمه مؤلف

«حرف الف»

۶۵	[۱] ابدی
۶۵	[۲] احد
۶۷	[۳] آخر
۶۷	[۴] ازلی
۶۸	[۵] اله
۶۹	[۶] اله الآلهة
۷۰	[۷] الله
۷۵	[۸] إل
۷۶	[۹] مؤمن
۷۶	[۱۰] امین
۷۷	[۱۱] أبواب
۷۷	[۱۲] أول
۷۸	[۱۳] مؤید

«حرف ب»

۷۹	[۱۴] مُبدئ
۷۹	[۱۵] بدیء
۸۳	[۱۶] بدیع
۸۵	[۱۷] مبتدع
۸۶	[۱۸] مُبدِّل
۸۷	[۱۹] باذِل
۸۷	[۲۰] باذل
۸۷	[۲۱-۲۲] بز و بار
۸۸	[۲۳] بریء
۸۹	[۲۴] بارىء
۸۹	[۲۵] برهان
۹۰	[۲۶] باسط
۹۰	[۲۷] و [۲۸] بصیر، منبصر
۹۱	[۲۹-۳۰] بطّاش و باطش
۹۲	[۳۱] باطن
۹۲	[۳۲] باعث
۹۲	[۳۳] بعید
۹۳	[۳۴] باقی
۹۳	[۳۵] بهی
۹۵	[۳۶] مُبیر
۹۵	[۳۷] بائن
۹۶	[۳۸] مبین

۹۶ [۳۹] مُتَبَرِّ

۹۷ [۴۰] مُتَقَن

«حرف ت»

۹۹ [۴۱ - ۴۲] تَوَاب، (قابل التوب)

«حرف ثاء»

۱۰۳ [۴۲ و ۴۳] مَثَب، مَعَاقِب

«حرف جیم»

۱۰۷ [۴۵] جَارِ الْمَسْكِينِ

۱۰۷ [۴۶] الْجَبَّار

۱۰۸ [۴۷] جَار

۱۰۸ [۴۸] جَزِيل

۱۰۸ [۴۹ - ۵۰] مُجْزِل [جَزِيل الْعَطَا]

۱۰۸ [۵۱] جَاعِل

۱۰۹ [۵۲] جَلِيل:

۱۰۹ [۵۳] جَمِيل

۱۰۹ [۵۴] مُجْمِل

۱۱۰ [۵۵] جَوَاد

۱۱۱ [۵۶] مَجِيب

۱۱۳ حرف ح

۱۱۳ [۵۷] حَبِيب

۱۱۳ [۵۸] حَسِيب

۱۱۴ [۵۹] حَاسِب

۱۱۴ [۶۰] مَحْسَن

۱۱۴	[۶۱] حاشر
۱۱۵	[۶۲] محصى
۱۱۷	[۶۳] حاضر
۱۱۸	[۶۴] حق
۱۱۹	[۶۵] حكيم
۱۲۰	[۶۶] حاكم
۱۲۰	[۶۷] حلیم
۱۲۱	[۶۸] حمید
۱۲۴	[۶۹] مد
۱۲۴	[۷۰] حنان
۱۲۴	[۷۱] حنى
۱۲۵	[۷۲] محیی
۱۲۵	[۷۳] محیط
۱۲۷	حرف خ
۱۲۷	[۷۴] خیر
۱۲۷	[۷۵] مخترع
۱۲۸	[۷۶] خفیر
۱۲۹	[۷۷] خافض
۱۲۹	[۷۸] خالق

«حرف دال»

۱۳۱	[۷۹] مدبر
۱۳۱	[۸۰] مدبرک
۱۳۲	[۸۱] داحی

۱۳۳	[۸۲] داری
۱۳۴	[۸۳] داعی
۱۳۵	[۸۴] دافع
۱۳۵	[۸۵ - ۸۶] دلیل، دالّ
۱۴۰	[۸۷] مُدَمِّر
۱۴۰	[۸۸] مُدَمِّم
۱۴۱	[۸۹] میم
۱۴۲	[۹۰] دانی
۱۴۳	[۹۱] مُدیل
۱۴۳	[۹۲] دُیُوم
۱۴۳	[۹۳] دائم
۱۴۳	[۹۴] دِیان

«حرف ذال»

۱۴۵	[۹۵] ذاری
۱۴۷	[۹۶] ذاکر
۱۴۸	[۹۷] ذوالمعارج

«حرف الراء»

۱۵۰	[۹۸] رثوف
۱۵۲	[۹۹] الرُّبُّ
۱۵۴	[۱۰۰] راتِق
۱۵۵	[۱۰۱] رحمان
۱۵۸	[۱۰۲] رحیم
۱۵۹	[۱۰۳] راحم

۱۵۹	[۱۰۴] رزاق
۱۵۹	[۱۰۵] رازق
۱۵۹	[۱۰۶] رشید
۱۵۹	[۱۰۷] مُرشِد
۱۶۰	[۱۰۸] راشد
۱۶۰	[۱۰۹] رَاصِد
۱۶۰	[۱۱۰] رَصِید
۱۶۰	[۱۱۱] ران
۱۶۱	[۱۱۲] رَضِی
۱۶۱	[۱۱۳] راضی
۱۶۱	[۱۱۴] مرضی
۱۶۱	[۱۱۵] رافد
۱۶۱	[۱۱۶] رفیق
۱۶۲	[۱۱۷] رفیع
۱۶۲	[۱۱۸] رفیع الدرجات
۱۶۳	[۱۱۹] رافع الدرجات
۱۶۳	[۱۲۰] مُرتاح
۱۶۳	[۱۲۱] رقیب
۱۶۳	[۱۲۲] مُرید

«حرف الزاء»

۱۶۵	[۱۲۳] زارع
۱۶۵	[۱۲۴] زکی

«حرف سین»

۱۶۷	[۱۲۵] مسبب الاسباب
۱۷۱	[۱۲۶] سَبَّوح
۱۷۲	[۱۲۷] سیحان
۱۷۲	[۱۲۸] سابق
۱۷۳	[۱۲۹] سَبَّغ النعم
۱۷۳	[۱۳۰] سَنَّا
۱۷۴	[۱۳۱] سَخَّ
۱۷۴	[۱۳۲] سَرَفَد
۱۷۵	[۱۳۳] سریع الحساب
۱۷۶	[۱۳۴] سلام
۱۷۶	[۱۳۵] سلطان
۱۷۶	[۱۳۶] سَمِیح
۱۷۷	[۱۳۷] سَمُوح
۱۷۷	[۱۳۸] سَمِیع
۱۷۷	[۱۳۹] سامق
۱۷۸	[۱۴۰] سَنَى
۱۷۸	[۱۴۱] سند من لا سند له
۱۷۸	[۱۴۲] سَيِّد

«حرف شین»

۱۸۱	[۱۴۳] شدیدالمحال
۱۸۱	[۱۴۴] شدید العقاب
۱۸۱	[۱۴۵] شریف

۱۸۲	[۱۴۶] إهيا أشراها
۱۸۲	[۱۴۷] شفيق
۱۸۲	[۱۴۸] شفيح
۱۸۵	[۱۴۹] شافع
۱۸۶	[۱۵۰] شكور
۱۸۹	[۱۵۱] شاکر
۱۸۹	[۱۵۱] شامخ
۱۸۹	[۱۵۳] شيد
۱۹۱	[۱۵۴] شيد
۱۹۲	[۱۵۵] شيد

«حرف صاد»

۱۹۳	[۱۵۶] صبور
۱۹۳	[۱۵۷] صبار
۱۹۴	[۱۵۸] صابر
۱۹۴	[۱۵۹] صادق
۱۹۴	[۱۶۰] صدوق
۱۹۵	[۱۶۱] صريغ المستصرخين
۱۹۵	[۱۶۲] صافح
۱۹۵	[۱۶۳] صمد
۱۹۸	[۱۶۴] صانع
۱۹۹	[۱۶۵] مصوّر

«حرف ضاد»

۲۰۱	[۱۶۶] ضار
-----	-----------

۲۰۱	[۱۶۷] مَضَلْ
-----	--------------

«حرف طاء»

۲۰۳	[۱۶۸] طَبِيبْ
۲۰۳	[۱۶۹] مُطَاعْ
۲۰۴	[۱۷۰] مُتَطَوَّلْ
۲۰۴	[۱۷۱] طَهُوْ
۲۰۵	[۱۷۲] طَالِرْ
۲۰۵	[۱۷۳] طُهِرْ

«حرف ظاء»

۲۰۷	[۱۷۴] ظَاهِرْ
۲۰۷	[۱۷۵] ظَهْرُ الْاَلَا جِيْنْ

«حرف عین»

۲۰۹	[۱۷۶] مَعْبُودْ
۲۱۰	[۱۷۷] عَادِلْ
۲۱۰	[۱۷۸] عَدَلْ
۲۱۱	[۱۷۹] عَزِيزْ
۲۱۲	[۱۸۰] عَطُوفْ
۲۱۲	[۱۸۱] مُعْطَى
۲۱۲	[۱۸۲] عَفُوْ
۲۱۳	[۱۸۳] عَظِيْمْ
۲۱۳	[۱۸۴] عَلِيْمْ
۲۱۳	[۱۸۵] الْعَالِيْمُ: دَانَا
۲۱۸	[۱۸۶] الْعَلَى: بلند مرتبه

۲۱۹	[۱۸۷] عالی
۲۱۹	[۱۸۸] متعالی
۲۱۹	[۱۸۹] اعلیٰ
۲۱۹	[۱۹۰] مُعید
۲۱۹	[۱۹۱] مُعاذ
۲۲۰	[۱۹۲] مستعان
۲۲۰	[۱۹۳] معین

«حرف غین»

۲۲۱	[۱۹۴] غفّ
۲۲۲	[۱۹۵] عفا
۲۲۲	[۱۹۶] غافر
۲۲۲	[۱۹۷] غالب
۲۲۲	[۱۹۸] غنی
۲۲۲	[۱۹۹] مُغنی

«حرف ف»

۲۲۳	[۲۰۰] فتاح
۲۲۳	[۲۰۱] فاتح
۲۲۳	[۲۰۲] فاتق
۲۲۴	[۲۰۳] فاجر
۲۲۴	[۲۰۴] فرد
۲۲۴	[۲۰۵] فارق
۲۲۵	[۲۰۶] فاصل
۲۲۶	[۲۰۷] فاضل

۲۲۷	[۲۰۸] فاطر
۲۲۷	[۲۰۹] فکاک الرقاب
۲۲۷	[۲۱۰] فائق
۲۲۸	[۲۱۱] فائق
۲۲۸	[۲۱۲] مفید

«حرف قاف»

۲۲۹	[۲۱۳] قاس
۲۲۹	[۲۱۴] قاس
۲۲۹	[۲۱۵] قابل التوب
۲۳۰	[۲۱۶] قذوس
۲۳۰	[۲۱۷] قدیر
۲۳۰	[۲۱۸] قادر
۲۳۰	[۲۱۹] مقتدر
۲۳۰	[۲۲۰] مُقَدِّر
۲۳۱	[۲۲۱] قدیم
۲۳۱	[۲۲۲] قریب
۲۳۱	[۲۲۳] مقسم
۲۳۱	[۲۲۴] قاصم
۲۳۱	[۲۲۵] مُقْنی
۲۳۲	[۲۲۶] مقیت
۲۳۳	[۲۲۷] قوی
۲۳۳	[۲۲۸] قهار
۲۳۴	[۲۲۹] قاهر

۲۳۴	[۲۳۰] مقبل
۲۳۴	[۲۳۱] قیوم
۲۳۶	[۲۳۲] قائم

«حرف کاف»

۲۳۷	[۲۳۳] اکبر
۲۳۹	[۲۳۴] کبیر
۲۳۹	[۲۳۵] متکبر
۲۳۹	[۲۳۶] کریم
۲۴۰	[۲۳۷] دارہ
۲۴۰	[۲۳۸] کاسر
۲۴۱	[۲۳۹] کافل
۲۴۱	[۲۴۰] کفیل
۲۴۱	[۲۴۱] کافی
۲۴۱	[۲۴۲] کالی
۲۴۲	[۲۴۳] متکلم
۲۴۴	[۲۴۴] کینون
۲۴۵	[۲۴۵] کانن
۲۴۷	[۲۴۶] کاند

«حرف لام»

۲۴۹	[۲۴۷] لطیف
۲۵۰	[۲۴۸] ملاذ

«حرف میم»

۲۵۱	[۲۴۹] متجید
-----	-------------

۲۵۱		[۲۵۰] ماجد
۲۵۲		[۲۵۱] مُمَخَصَّص
۲۵۳		[۲۵۲] مُمْتَحَن
۲۵۴		[۲۵۳] ماحی
۲۵۴		[۲۵۴] مُمَسِّك
۲۵۴		[۲۵۵] ماقِت
۲۵۵		[۲۵۶] خیر الماکرین
۲۵۵		[۲۵۷] مُکین
۲۵۵		[۲۵۸] مُلِک
۲۵۶		[۲۵۹] مُلِک
۲۵۷		[۲۶۰] مالِک
۲۵۷		[۲۶۱] مُملی
۲۵۷		[۲۶۲] مُلّی
۲۵۸		[۲۶۳] مُنْع
۲۵۸		[۲۶۴] مانع
۲۵۸		[۲۶۵] مَنان
۲۵۹		[۲۶۶] مُمیت
۲۶۱		[۲۶۷] مُمِيط

«حرف نون»

۲۶۳		[۲۶۸] نَبیل
۲۶۴		[۲۶۹] مُنشیء
۲۶۴		[۲۷۰] ناشر
۲۶۴		[۲۷۱] نصیر

۲۶۵ ناصر [۲۷۲]

۲۶۵ ناطق [۲۷۳]

۲۶۶ ناظر [۲۷۴]

«حرف میم»

۲۶۷ مُنعم [۲۷۵]

۲۶۷ نَفّاح [۲۷۶]

۲۶۸ نَفّاع [۲۷۷]

۲۶۸ نافع [۲۷۸]

۲۶۸ نور [۲۷۹]

۲۶۹ مَنزل [۲۸۰]

«حرف هاء»

۲۷۱ هادی [۲۸۱]

۲۷۳ یا هو [۲۸۲]

۲۷۳ مُهیب [۲۸۳]

۲۷۴ مُیهمن [۲۸۴]

«حرف واء»

۲۷۷ وِتر [۲۸۵]

۲۷۷ واجد [۲۸۶]

۲۷۸ موجود [۲۸۷]

۲۸۰ واحد [۲۸۸]

۲۸۰ ودود [۲۸۹]

۲۸۲ وارث [۲۹۰]

۲۸۳ واسع [۲۹۱]

۲۸۳	 اسم [۲۹۲]
۲۸۳	 واصل [۲۹۳]
۲۸۴	 وفی [۲۹۴]
۲۸۴	 وافی [۲۹۵]
۲۸۵	 متوفی [۲۹۶]
۲۸۷	 راقی [۲۹۷]
۲۸۷	 دنیا [۲۹۸]
۲۸۷	 ولنی [۲۹۹]
۲۸۹	 وهاب [۳۰۰]

«حرف لام الف»

۲۹۱	 لا إله إلا الله [۳۰۱]
۲۹۲	 لا إله إلا هو [۳۰۲]
۲۹۲	 يَا هُوَ يَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ [۳۰۳]

«حرف ياء»

۲۹۹	 يقين [۳۰۴]
۳۰۰	 يَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ [۳۰۵]
۳۰۳	 يَا مَنْ هُوَ بِكُلِّ مَكَانٍ [۳۰۶]
۳۰۳	 يَا مَنْ لَا يَشْغَلُهُ شَأْنٌ عَنْ شَأْنٍ [۳۰۷]
۳۰۴	 يَا مَنْ هُوَ كُلَّ يَوْمٍ فِي شَأْنٍ [۳۰۸]
۳۰۶	 يَا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى وَالْأَفْقِ الْمُبِينِ [۳۰۹]
۳۰۸	 يَا مَنْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمَهُ [۳۱۰]
۳۰۸	 يَا مَنْ وَسَّعَتْ كُلُّ شَيْءٍ رَحْمَتُهُ [۳۱۱]
۳۰۹	 يَا مَنْ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ [۳۱۲]

- ۳۱۰ [۳۱۳] يَا مَنْ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ خَافِيَةٌ.....
- ۳۱۰ [۳۱۴] يَا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ.....
- ۳۱۱ [۳۱۵] يَا مَنْ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ.....
- ۳۱۳ [۳۱۶] يَا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.....
- ۳۱۶ [۳۱۷] يَا مَنْ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ.....
- ۳۱۸ [۳۱۸] يَا مَنْ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى.....
- ۳۱۹ [۳۱۹] يَا مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.....
- ۳۱۹ [۳۲۰] يَا مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ.....
- ۳۲۱ [۳۲۱] يَا مَنْ رَزَقَهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.....
- ۳۲۲ [۳۲۲] يَا مَنْ لَا يَكُنْ لَهُ فِي الْمَلِكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ.....
- ۳۲۴ [۳۲۳] يَا مَنْ لَا يَمُوتُ كَيْفَ هُوَ وَلَا أَيْنَ هُوَ إِلَّا هُوَ.....
- ۳۲۵ [۳۲۴] يَا أَهْلَ التَّقْوَىٰ وَأَهْلَ الْمَنَازِلَةِ.....
- ۳۲۷ [۳۲۵] يَا مَنْ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ.....
- ۳۲۸ [۳۲۶] يَا مَنْ خَتَمَ النَّبُوَّةَ بِمُحَمَّدٍ ﷺ.....
- ۳۳۱ پايان مهم
- ۳۵۳ فہرست آیات
- ۳۶۵ فہرست احادیث و روایات

مقدمه مترجم

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين باری الخلاق اجمعين، باعث الانبياء والمرسلين، رافع السموات وخالق الارضين؛ والصلوة على من اختاره من شجرة الانبياء وشكبه الفياض مصابيح الظلمة وينابيع الحكمة؛ مولانا ومولى الكونين؛ سيدنا وسيد العالمين، الروح المعجسد والجسد المروّح اعني ابوالقاسم محمد مكي محمد - صلى الله عليه وآله - وعلى اولاده الاطيبين الانجمن والاعين الدائم على اعاديهم من الان الى يوم الدين.

حمد بی بدایت و سپاس بی نهایت سزاوار و شایسته ذات احدی که جهان تاریک را به انوار دانش روشن و صفحات قلوب را به صیاء معرفت، مزین نمود. و درود فراوان بر سرور کائنات و خاتم انبیاء پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد ﷺ و بر خاندان مطهر و عترت پاکش حضرت فاطمه زهرا ﷺ و ائمه دوازده گانه علیهم السلام.

قال الله تعالى: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (۱)
 تمامی موجودات امکانی، آیین و محل تجلی صفات و اسماء
 خداوند سبح و قدّوس هستند و هدف خلقت بر اساس مفاد آیه:
 ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ (۲)، تعلیم اسماء که جلوه‌هایی از ذات خداوند
 متعال است، منتها این تجلی، به اندازه سعه وجودی و قابلیت
 موجودات امکانی، مراتب گوناگونی دارد و انسان که دارای مقام
 نفوه خلیفه الهی می‌باشد، با ریاضت نفس می‌تواند این مقام را
 بالفعل به دست آورد.

بنابراین این مرتبه تجلی و کمال به حدّ ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ
 أَدْنَى﴾ (۳) می‌رسد که وجود نازنین عقل اول حضرت ختمی مرتبت
 محمد مصطفی ﷺ تجلی ناه آن است.
 و یا خدای ناکرده حقیقت ﴿أَوَّلِكَ كَأَلَا نَعَامٍ بَلْ هُمْ أَضَلُّ﴾ (۴) تنزل
 می‌کند.

نهایت هدف آفرینش انسان که باید - معلّم فرشتگان باشد،
 برخوردار از مقام «حی متألّه» که جنس، فعل او هستند و این
 انسان کامل جز با استفاده از استعداد و قابلیت خود برای قبول اسماء
 الهی و تجلی آن‌ها در وجودش، به این مقام شامخ راه نمی‌یابد.
 انسان مالک با طی مراتب و مراحل سلوک و ریاضت‌های معقول

۱- سوره بقره، آیه ۳۰.

۲- سوره بقره، آیه ۳۱.

۳- سوره نجم، آیه ۹.

۴- سوره اعراف، آیه ۱۷۹.

به بارگاه منبع معلّم اسماء حسّناى دوست بار مى یابد و این اسماء در وجود او تجلّی می کند.

همه انسان ها بالقوه دارای این استعداد می باشند که آینه تمام نمای اسمای حسّناى الهی می باشند و این خود انسان است که می تواند با تلاش های مداوم و ریاضت های سالم به این مقام دست یازد، بالفعل خلیفه الله و معلّم اسماء بشود تا مصداق آیه شریفه خلیفه اللهی بشود؛ آن گاه است که می توان به او گفت خلیفه الله است.

اینک ترجمه کاتبی بس گرانسنگ و ارزشمند به نام «شرح الأسماء الحسنی» اثر جاودانه عالم عارف و عارف واصل مرحوم استاد علامه آیت الله سید حسین همدانی درودآادی، قدس سرّه جهت آشنایی با اسماء الله الحسنی تقدیم شما عزیزان می گردد.

در این جا از حکیم متألّه و استاد علاقه فراوانه و عارف واصل حضرت آیت الله آقای حاج شیخ حسن حسن زاده آملی مدظله العالی علی رغم ضیق وقت و مشغله فراوان استدعا کردیم تا نظری بر این نبشتار کنند و ما را از عنایت های عارفانه، عالمانه، دینی و... بهره مند فرمایند.

معظم له پذیرفته و مقدمه ای بر این کتاب شریف مرقوم فرموده اند.

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ»^(۱)

آنان که خاک را با یک نظر کیمیا کنند

آیا شود گوشه چشمی به ما کنند

این کتاب با تحقیق عالمانه دانشورگرامی جناب آقای محسن
بیدارفر و با مقدمه‌ای ارزشمند به زبان عربی چاپ شده و این اثر
سترگ و گرانبها را به زبان پارسی برگردانده‌ایم؛ به امید آن که مقبول
حضرت دوست واقع گردد و صاحب‌دلان را سودمند افتد.

و نیز به این امید که دل نازنین قطب عالم امکان، سید و مولایمان،
حضرت صاحب الزمان، اعنی حضرت ابی‌صالح المهدی روحی و
ارواح العالمین لتراب مقدمه الفداء از این کمترین خرسند و مسرور
گردد و انشاء الله عزایت‌های آن بزرگوار شامل ما شود و گوشه چشمی
مرحمت نماید.

دعواهم فیہ سبحانک اللهم و تحیتهم فیہا سلام

و انزل وانا ان الحمد لله رب العالمین

بسم المقدسه

العباد الخیف مططف راشدی

مقدمه مؤلف

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و سپاس خدائی را که او هام را از تمایل به غیر وجودش، پاک کرده و عقل را از تصوراتش بوشانیده است. او کسی است که با شعاع نورش از دیدگان مخلوقاتش، پنهان مانده است و فکر خالی از او را با همه نزدیکی اش، دور کرده و اعمال ظهورش، از شناساندن خود امتناع ورزیده و آن طور که برای او ظریر آشکار شدن است، برای غیر از او نیست. تا اینکه معرفی، برای انسان نزدیک ترین انسان به خداوند، شفیعی برای خودش نمی یابد. از زمان اسمی نیست تا با آن نامیده شود، هم چنین نیازمند، صفتی نیست تا با آن را با آن وصف نمود و هر که به کسی، غیر از او مشغول شد، ناامید گشت و هر که از ذکر او دور ماند، ضرر و زیان دید و هر ذهنی که خالی از فکرش ماند، ضایع گشت.

دروود و سلام بر اسم اعظم و وصف بلند مرتبه اش ﴿دُنِّی قَدُّنِّی * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾؛ آن گاه نزدیک و نزدیک تر آمد، پس به اندازه

دو کمان یا نزدیک‌تر از آن باشد»^(۱). درود و سلام بر اولاد پاک و معصوم او که دارای اسامی زیبا و امثال بلند مرتبه می‌باشند و لعنت خدا بر طاغوت، کسانی که در اسم‌های او کافر شدند، پس هلاکت، برایشان خواسته شده و جزای آنچه انجام داده‌اند، به زودی خواهند دید.

در «مجمع البیان»^(۲)، از قول نبی اعظم ﷺ روایت شده است:

«إِنَّ اللَّهَ تَسْعَةً وَ تَسْعِينَ اسْمًا مِّنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ».^(۳)

پس آن خدایند تبارک و تعالی را نود و نه اسم است، هر کس آنها را بشمارد داخل بهشت خواهد شد.

در «توحید»^(۴) از امام صادق علیه السلام مثل این روایت آمده است و در «عدة الداعی» شیخ محمد بن فهد^(۵) آمده است که امام رضا علیه السلام از پدرش علیه السلام از اجدادش روایت فرمود:

«إِنَّ اللَّهَ تَسْعَةً وَ تَسْعِينَ اسْمًا مِّنْ دَعَا بِهَا اسْتَجِيبَ لَهُ»^(۶)، و مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ».

خدایند متعال را نود و نه اسم است، هر کسی خداوند را با آنها بخواند، به او جواب داده می‌شود و هر کس آنها را بشمارد، داخل بهشت خواهد شد.

۱. نجم، آیه ی ۸ و ۹.

۲. مجمع البیان، ج ۴، ص ۵۰۳.

۳. اعراف، آیه ی ۱۸۰.

۴. توحید، صدوق، باب اسمای الله تعالی، ص ۱۹۴ و ۱۹۵، ح ۸؛ النّصّال، ج ۲، باب ۸۰ به بعد؛ ص ۵۹۳ و ۵۹۴، ح ۴؛ بحار الأنوار، ج ۴، ص ۱۸۶ و ۱۸۷، ح ۱.

۵. عدة الداعی، خاتمه کتاب، ص ۲۹۸؛ عامه این روایت را با الفاظ و سندهای مختلف نقل کرده‌اند. رک: بخاری، ج ۸، ص ۱۰۹؛ مسلم، ج ۴، ص ۲۰۶۲؛ ترمذی، ج ۵، ص ۵۳۰.

۶. مصدر می‌باشد و در استجاب له توحید آمده است.

اول احصا چیست؟

مراد از این احادیث، معنی لفظی احصا (شمردن) نمی باشد؛ بلکه منظور شناخت خداوند با این اسم ها است که با آنها وصف می شود. همان طور که در «کافی»^(۱) از قول امام رضا علیه السلام روایت شده است: قال: «سألته عن الاسم ما هو؟ قال: «صفة الموصوف».

گفت: «از اسم پرسیدم، که آن چیست؟ فرمود: صفتی برای موصوف است.»

یعنی اسم، مظهر صفت خداوند است. چرا که اسم های خداوند تعالی فراوان اند و صفات خداوند تعالی عین ذات خود اوست. بنابر این برای خدای تعالی، نود و نه اسم است که مظهر صفات پروردگار می باشند، بر کس با کسب تفکر و تعقل این اسم ها را تفکر و تعقل بشناسد، داخل بهشت می شود.

در فرهنگ لغت^(۲) آمده است: «أَحْصَاهُ: عَدُّهُ أَوْ حِفْظُهُ أَوْ عَقْلُهُ».

احصا یعنی: شمردن، حفظ کردن یا تعقل کردن است.

دوم: اسم چیست؟

اسم عبارت از چیزی است که از مسمی خبر می دهد و برقی نمی کند که گفتاری، نوشتاری، مفهومی، خیالی، وهمی، ذهنی یا موجودی خارجی باشد؛ چون اسم چیزی اعم از علم می باشد؛ پس هر موجودی به این معنی، اسم خدا یا با واسطه اسم خداوند

۱. اصول کافی، ج ۱، باب حدوث الاسماء، ج ۱، ص ۱۱۳، ح ۳؛ بحار، ج ۴، ص ۱۵۹، ح ۳.

۲. قاموس المحيط، ج ۴، ص ۳۱۸، باب الحصى.

می باشد. چراکه آن چیز، اسم و اسم خدای تعالی است. در «کافی»^(۱) از امام صادق علیه السلام آمده است:

«اسم الله غير الله، وكل شيء وقع عليه اسم شيء فهو مخلوق ما خلا الله، فأما ما عبرته الألسن أو عملت الأيدي فهو مخلوق، والله غاية من غاياته، والمغيبى غير الغاية، والغاية موصوفة وكل موصوف مصنوع صانع الأشياء غير موصوف بحد مسمى، لم يتكوّن فتعرف كينونيته بصنع غيره، ولم يتناه الى غاية إلا كانت غيره؛ لا يذلّ من فهم هذا الحكم أبداً، ودر التوحيد الخاص، فارعوه وصدقوه وتفهموه بإذن الله، من زعم إنه يعرف الله بحجاب أو بصورة أو بمثال فهو مشرك، لأنّ حجاب و مثاله و صورته غير الله. إنّما هو واحدٌ موحدٌ»^(۲) فكيف يوحد من زعم إنه عرفه بغيره و إنّما عرف الله معرفة به الله، فمن لم يعرفه به فليس يعرفه، إنّما يعرف غيره، ليس بين الخالق والمخلوق شيء، والله خلق^(۳) الأشياء لا من شيء كان، والله يسمى بأسمائه وهو غير أسمائه والأسماء غيره».

نام «الله» غیر از خداست. هر چیزی که خداوند که نامی بر وی نهاده شود، آفریده است. ولی آنچه که زبانها را از آن تعبیر می کنند و یا دست ها انجام می دهند، آفریده شده است. خداوند، نهایت هر چیز نهایت ناپذیر است و غیر از نهایت است، نهایت موصوف است و هر موصوفی ساخته شده است و آفریننده چیزها غیر از توصیف شده به

۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۱۱۳، ح ۴؛ توحید، صدوق، ج ۱، ص ۱۹۲، باب اسمای الله تعالی، ح ۶، در آن فروقی است که درباره لفظ می باشد.

۲. مصدر «مؤحد».

۳. مصدر «خالق الأشياء».

اندازه مشخص است. ایجاد نشده است تا به سازندگی دیگری چگونه بودنش شناخته شود و به غایتی نمی‌رسد جز آنکه غیر اوست. هر کس این حکم را بداند هرگز خوار نمی‌گردد، و این همان توحید ناب است، آن را پاس دارید، تصدیق کنید و به اذن خدا آن را بفهمید. هر کس بیندازد که خدا را به حجابی یا به چهره‌ای و یا به نمونه‌ای می‌شناسد مشرک است زیرا حجاب، نمونه و چهره غیر از اوست. همانا او یک و یکتاست؛ چگونه به یگانگی می‌شمارد آن که می‌پندارد او را به غیر او شناخته است. همانا آنکه خدا را شناخته است به وسیله خدا شناخته است و هر کس که خدا را به خدا نشناخته است، او را نشناخته است، بلکه دیگری را شناخته است. بین آفریننده و آفریده حجاب و حجاب‌زدایی است، بنابراین خداوند آفریننده چیزهاست نه از چیزی بود. خداوند به نام هایش خوانده می‌شود و او غیر از نام هایش است و نام‌ها غیر از او هستند.

مفاد این روایت، لفظ و نوشته «الله»، بلکه اسم مفهوم‌های آن، مخلوق توسست؛ به سبب اینکه تو از آن عاجز هستی پس او پایان غایات و محدود غیر از نامحدود و غایتی که موصوفش به آن منتهی شده می‌باشد. هر موصوفی ساخته شده است و آفریننده اش و صف شدنی نیست. پس اسم خدا و غیر خدا و هر چیزی که به چیز دیگر منتهی شود، نامی برایش گذاشته نمی‌شود، بلکه پوشیده و پنهان است، حجاب شی از او نیست و هر کس گمان کرده که خدا را به حجابش شناخته، مشرک است.

هر موجودی به دلیل آگاهی آن موجود از چیزی فوق آن، به خدای تعالی متهمی شود، اسم رب واسطه‌ای برای خدای تعالی است؛ مثل کلمه «الله» و... و یا اسم بدون واسطه، برای خداوند هنگامی است که آگاهی بر قدرت خداوند، به این خصوصیت و صنعتش داشته باشیم؛ در این صورت اسم خداوند بدون واسطه می‌باشد. و برای همین امام علی (ع) گفته است:

«وَبِأَسْمَائِكَ الَّتِي مَلَأْتَ أَرْكَانَ كُلِّ شَيْءٍ».

و قسم به اسم‌های تو که ارکان همه اشیاء را پر کرده است. انجیل در تعریف اسم‌های خداوند و تفاوت هایش وارد شده است، بیان کننا، مناسب و درجاتی از آن اسم‌ها هستند، که اختلافی در آن نمی‌باشد. درجته‌ی ازار^(۲) و در جای دیگر چهارهزار^(۳) و در جای دیگر ۳۶۰^(۴) و در جای دیگر ۹۹ اسم^(۵) روایت شده است. وقتی اسامی خداوند، مظهر صفاتش می‌باشد یا منظور از مظهر این است که ذات، به خودی خود برای صفات کافی است، همان

۱. دعای معروف کمیل که حضرت آن را به کمیل بن زیاد آموخت.
۲. در دعای جوشن کبیر آمده و کفعمی آن را در مصباح فصل ۲۸، ص ۲۴۷؛ بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۳۸۲-۳۹۷ آورده است.
۳. عوالی اللئالی، ج ۴، ص ۱۰۶، ح ۱۵۷. از پیامبر ﷺ روایت شده که چهار هزار اسم برای خداوند است، هزار تای آن را جز خدا نمی‌داند، هزار تای دیگر را جز خدا و ملائکه نمی‌دانند و هزار تای آن را جز خدا، ملائکه و انبیا نمی‌دانند و هزار تای چهارم را مؤمنان می‌دانند.
۴. اصول کافی، ج ۱، ص ۱۱۲؛ توحید، صدوق، باب حدوث اسماء، ص ۱۲، ح ۱.
۵. همان.

طور که امام رضا^(۱) علیه السلام بعد از سؤال ابن سنان درباره اسم می فرماید:

«صفة لموصوف»

اسم، صفتی است برای موصوف. هنگامی که صفات بر حسب جزئیات، کلیات، مراتب و شئون نامتناهی باشد پس جلوه‌ها و مظاهر صفاتش هم این گونه بی نهایت هستند.

از این که گفتیم: «اسم‌های خدای تعالی جدا از خود او است» به این معنی نیست که اسم‌های خدا خالی و جدا از خداوند باشد، به طوری که خداوند تعالی بدون اسم باشد، بلکه همان طور که حضرت علی علیه السلام در خطبه وساء^(۲) بیان فرمودند:

«فَارَقَ الْأَشْيَاءَ لَا عَلَى اخْتِلَافِ أَمَاكِنَ وَيَكُونُ فِيهَا لَا عَلَى وَجَدِ الْمَمَازِجَةِ».

او جدای از اشیاء است نه از لحاظ دوری و اختلاف اماکن و در آنهاست نه به گونه‌ای که با آن ترکیب شده باشد. هم چنین در خطبه دیگری در «کافی»^(۳) از حضرت علی علیه السلام آمده است:

«فِي الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا غَيْرَ مَتَمَازِجَ بِهَا وَلَا بَائِنَ مِنْهَا».

در تمام اشیاء حلول کرده، اما در آنها ترکیب نشده و نیز جدا نمی باشد.

۱. همان.

۲. اصول کافی، روضة، ص ۱۸، ح ۴.

۳. اصول کافی، کتاب توحید، ج ۱، باب جوامع توحید، ج ۱، ص ۱۳۸ و ۱۳۹، ح ۴؛ بحار الأنوار، ج ۴، ص ۳۰۴، ح ۳۴.

هم چنین در خطبه دیگری در «کافی»^(۱) از حضرت علی علیه السلام آمده است:

«حَدَّثَنَا شَيْءٌ كُلُّهَا عِنْدَ خَلْقِهِ إِبَانَةً لَهَا مِنْ شَبْهٍ وَإِبَانَةً لَهُ مِنْ شَبْهٍ، فَلَمْ يَحْلُلْ فِيهَا فَيَقَالَ: «هُوَ فِيهَا كَائِنٌ»، وَلَمْ يَنْأَ عَنْهَا فَيَقَالَ: «هُوَ مِنْهَا بَائِنٌ»، وَلَمْ يَخْلُ مِنْهَا فَيَقَالَ لَهُ: «أَيْنَ»؛ لَكِنَّهُ سَبَّحَانَهُ أَحَاطَ بِهَا عِلْمُهُ، وَاتَّقَنَهَا صُنْعُهُ، وَأَحْصَاهَا حِفْظُهُ».

«همه چیزها را به هنگام آفریدنشان محدود ساخته، تا آنها از شباهت به او متمایز گردند، و او از شباهت به آنها متمایز گردد. درون چیزها نیایافته تا گفته شود: او در چیزها جای دارد؛ و از آنها دور نیست تا گفته شود: او از چیزها بیگانه است؛ او از چیزها برکنار نیست تا گفته شود: در کجا است؟ بلکه خدای متعال با علم خدا، به آنها احاطه یافته و ساخت او آنها را استوار ساخته، و پاداش آنها را شماره کرده است.»

مضمون این احادیث در بسیری از روایات و خطبه‌ها به طور صریح و روشن نیز نقل شده است.

سوم: پیدایش اسما

زمانی که خدای تبارک و تعالی گنجی مخفی و پنهان بود، زمانی که از چیزی خلق نشده و آنچه را که خلق کرده از چیزی خلق نکرده بود. برای خدا صفتی که او را دربر بگیرد و حدی که با آن بتوان برایش

۱. اصول کافی، کتاب توحید، ج ۱، باب جوامع توحید، ج ۱، ص ۱۳۴، ح ۱؛ بحارالأنوار، ج ۵۷، ص ۱۶۴، ح ۱۰۳.

مثالی زد، نیست؛ پس تمام آنچه، غیر از صفات اوست، لغات خرد و ناچیز می‌باشد و در این مقام، تعریف صفاتش گمراه کننده و عمق روش‌های تفکر در ملکوتش، حیران مانده است و علوم تفسیری نمی‌توانند در علمش رسوخ کنند و حجاب از پنهانی‌ها بدون غیبت مکنون او محال است در رموزات امور، عقل‌های بلندنظر در پستی سقوط کرده است.^(۱)

اول پییزی که خلق کرد یعنی حقیقت محمدیه از تمام تعینات و ظهور موجودات ممکن‌ها بود و اشیا را با استعداد و گستردگی‌اش فرا گرفت و بر آنها جامع شد. ذات باری تعالی برای تمام چیزها مظهر و روشنی است؛ او به آنچه از صفات دارد کافی است.

پس به دلیل اینکه او، علت «ایه» همه چیز می‌باشد و هویت اشیا را فراگرفته است به صورت مجمل «الم» نامیده می‌شود و به دلیل، شمول بر تمام حدود و تعینات اشیا «تبرت» نامیده می‌شود.

سپس به دلیل اینکه بر هویت اشیا، جامع است و برای او تعیین حدود آنها بدون وقفه امری ذاتی است «علیم و قایم» نامیده می‌شود و غیر از این دو اسم نیز، صفاتی هست که دلالت می‌کنند بر مبدأ اشتقاق و ساخت آن صفات، که امری ذاتی، می‌باشد و این برای موصوف است، بدون توجه به متعلقات صفات است.

سپس به سبب تعداد این صفات ذاتی و استعدادشان برای تعلق به متعلقشان به «اسما فاعلین» نامگذاری شده‌اند، مانند: عالم، قادر،

۱. اقتباس از خطبه امیرمؤمنان علی علیه السلام که در فراز سابق به آن اشاره شد.

مبصر، سامع و... و این تا زمانی است که فاعل در هیئت قرار دادن صفت بر متعلقش باشد؛ مثل بنا که گل و آجر بر می دارد و آنها را به ترتیب روی هم قرار می دهد، قبل از اتمام ساختمان می گویند که او سازنده است؛ ولی نمی گویند که او خانه و ساختمان را ساخت و نیز به واقع شدن صفت بر متعلقش خبر نمی دهند.

پس زمانی که متعلق یافت شود و امکان خبر دادن از موصوف به سبب واقع کردن صفت بر متعلقش باشد؛ مثل اینکه بگویند: «ساختمان را خانه را ساخت» در این صورت به اعتبار وجود صفت بر آن که معلوم و متدور یا مسموع است.

پس برای صفات پنج مرحله است:

مرحله اول: مرحله عینی صفات با ذات می باشد، پس ذات موجود است، نه با وجود... رنده است، نه به نوع حیات؛ و علیم است، نه به کمک علم؛ و قدر است، نه قدرت.

«کمال توحید، نفی صفات از خداوند است، شاهد اینکه هر صفتی غیر از موصوفش می باشد و هر موصوفی غیر از صفتش است و این دو سخن شاهدانند بر اینکه تشبیه صفت و موصوف همیشه بر یکدیگر ممنوع می باشد، پس هر کس او را وصف کند، محدودش کرده و هر که او را محدود کند، او را شمرده است، و هر که او را عدد بدانند، او را زایل و باطل کرده است»^(۱).

۱. از مکتوب امام کاظم علیه السلام در جواب کسی که از توحید پرسیده بود اقتباس شده است.
اصول کافی، ج ۱، ص ۱۴۰، کتاب توحید، باب جوامع توحید، ح ۶.

مرحله دوم: مرحله ظهور چیزی است که وجود ذات الهی برای آن کافی است، یعنی ظهور چیزی که بر کفایت ذات، از هر صفتی دلالت می‌کند؛ خلقت اول نور محمد و حقیقت محمدیه علیه السلام است، او بسیط و خالص از هر چیزی است، به جز، هر شیئی خالص و مجمل که به اعتبارات مختلف به اسم‌های متعدد نامیده می‌شود. و به سبب هر اعتباری بر صفتی از صفات دلالت می‌کند، صفاتی که ذات برای آنها کافی است و به این سبب عالم صفات الهی است، صفاتی مثل علم، قدرت، وجود، حیات، شنوایی، بینایی و ...

مرحله سوم: مرحله اعتبار احاطه صفات، بر تمام متعلقاتشان به صورت دائمی و بدون وقفه می‌باشد، و به این اعتبار است که، «علیم و قدیر» نامیده می‌شوند. امثال این در اسم از صفاتی‌اند که از صیغه صفت مشبیه ساخته می‌شوند، و بر این دلالت می‌کنند که مبدا آنها، ذات موصوف است.

در این مراحل سه گانه برای متعلقات صفات، نه تنها وجودی نیست؛ بلکه اصلاً توجهی به وجود صفات نیست، اگرچه در مرحله سوم توجه به احاطه صفات، وجود دارد.

مرحله چهارم: مرحله شمارش و استعداد صفات برای حمل به متعلقاتشان می‌باشد؛ به این معنا که تهیه و ایجاد متعلقات و اعمال تمام صفات برای شمولشان بر متعلقاتشان و به همین ترتیب، ساخت صفات ذات از وجود، قدرت، علم، شنوایی، بینایی و ... است. که با این اعتبار، عالم، قادر و موجود نامیده می‌شود.

در این مرحله برای متعلقات صفات، وجودی نیست؛ اگرچه این صفات و اسم‌ها، به اعتبار اینکه توجّه آن صفات، به وجود متعلقشان است، برای موصوفشان می‌باشند، پس اثبات علم و قدرت و شنوایی و بینایی برای ذات ممکن است، بلکه اثبات اسم‌های صفات و اسم‌های فاعلین مثل عالم و قادر همراه نفی اینکه عالم بوده یا خواهد بود، ممکن می‌باشد، اضافه بر اینکه معلوم، مقدور و غیر این دو باشد؛ پس ملازمه‌ای بین ازلی بودن علم و وجود علم نیست.

امام رضا علیه السلام به این مراتب چهارگانه اشاره کرده است:

«لم یزل الله تعالى ربنا والعلم ذاته ولا معلوم، والسمع ذاته ولا مسموع، والبصر ذاته ولا مبصر، والقدرة ذاته ولا مقدور»^(۱).

«پروردگار ما خداوند است در مرتبه همواره بود و علم ذات او بود در حالی که معلومی نبود، و شناسان ذات او بود در زمانی که شنیدنی نبود، دیدن ذات او بود در حالی که دیدنی وجود نداشت و قدرت ذات او است به هنگامی که مقدوری نبود».

مولایمان امام رضا علیه السلام در روایت شیخ بن یزید جرجانی می‌فرماید:

«...عالم إذا لا معلوم، وخالق إذا لا مخلوق، ورب إذا لا مربوب، وإله إذا لا مألوه...»^(۲).

۱. اصول کافی، ج ۱، باب صفات ذات، ص ۱۰۷، ح ۱؛ توحید، صدوق، باب صفات ذات و صفات افعال، ص ۱۳۹، ح ۱؛ بحارالأنوار، ج ۴، ص ۷۱، ح ۱۸ و ج ۵۷، ص ۱۶۱، ح ۹۶.
۲. توحید، صدوق، باب توحید و نفی تشبیه، ص ۵۷، ح ۱۴؛ بحارالأنوار، ج ۴، ص ۲۸۵، ح ۱۷ و ج ۵۷، ص ۱۶۱، ح ۹۶.

عالم و دانا بود به هنگامی که معلومی در کار نبود و خالق بود زمانی که مخلوقی در کار نبود و پروردگار بود هنگامی که پرورده‌ای نبود.

«کافی» با اسنادش از امام علی علیه السلام روایت کرده که می‌فرماید: «کان رباً اِذْ لا مَرْبُوب، و اِلْهاً اِذْ لا مألُوه، و عالِماً اِذْ لا معلوم، و سَمِيعاً اِذْ لا مسموع»^(۱).

از پروردگار و ربی است که مربوب نیست، الهی است که مألوه نیست، عالمی است که معلوم نیست و سامعی است که مسموع نیست.

در روایت دیگری از «ابن ابراهیم» علیه السلام آمده است:

«عالم اِذْ لا معلوم، و خالق اِذْ لا مخلوق، و ربّ اِذْ لا مربوب»^(۲).

او عالمی است که معلوم نیست، خالق است که مخلوق نیست و ربی است که مربوب نیست.

مرحله پنجم: مرحله‌ای است که صفات بر متعلقاتش واقع می‌شود، به طوری که ممکن است، صدور فعل را به خداوند و وقوع فعل را بر متعلقش نسبت بدهیم.

در روایت اولی که از امام صادق علیه السلام نقل کردیم، اشاره‌ای به این مرحله شده که می‌فرماید:

«فلَمَّا اُحْدِثَ الْأَشْيَاءَ وَ كانَ الْمَعْلُومُ، وَقَعَ الْعِلْمُ مِنْهُ عَلَى الْمَعْلُومِ، وَ السَّمْعُ عَلَى الْمَسْمُوعِ وَ الْبَصَرُ عَلَى الْمَبْصُورِ وَ الْقُدْرَةُ عَلَى الْمَقْدُورِ»^(۳).

۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۱۴۰، کتاب توحید، باب جوامع توحید، ح ۴.

۲. همان، ح ۶.

۳. ادامه روایت سابق: لَمْ يَزَلِ اللَّهُ تَعَالَى رَبَّنَا وَ الْعِلْمُ ذَاتَهُ وَ لَا مَعْلُومٌ...

زمانی که او اشیا را در حالی که معلوم هستند، ایجاد کند. علم بر معلوم، سمع بر مسموع، بصر بر مبصر و قدرت بر مقدور واقع می شود.

در این مرحله برای وجود، معلوم و غیر معلوم، متعلق لازم است. پس اثبات صفت برای موصوف لازم نیست، با وقوع صفت بر متعلق همان طور که می فرمایند:

«ان الله تعالى قادرٌ على ما يشاء، ولكنه لم يشأ كون الجبل الفلاني ذهباً، أو «در ممیّت کل حی و لكنه لم یمت کثیراً».

خداوند قادر بر آنچه که می خواهد قادر است، اما نمی خواهد که فلان کوه از طلا باشد، یا او هر زنده ای را می میراند، ولی زیاد نمی میراند.

بنابراین اثبات صفت با فعل جمع می شود، چون فعل عبارت است از ایجاد مبدا بر متعلق صفت به عمل صفت؛ و آن برای اثبات صفت لازم نیست.

آیاتی که علم را مثل قول، از خداوند اراد و تعالی نفی می کند: «فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ لْيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ»^(۱)، خداوند دروغگویان را از راستگویان می شناسد.

خداوند می فرماید:

«وَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ لْيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ»^(۲)، و البته خدا هم به

۱. عنکبوت، آیه ۳.

۲. زمر، آیه ۱۱.

احوال اهل ایمان داناست و هم از درون منافقان آگاهی دارد* چنین آیاتی به مرحله پنجم اشاره دارند که آن مرتبه فعل است، برخلاف مراحل قبل، که در مرحله صفات بودند.

قدیم بودن علم خدا و حادث بودن اشیا عنوان است.

اگر کسی بگوید که لازم می آید تا اشیا، به اعیانشان بر خدای تعالی منکشف نباشند؛ بلکه بعد از حدوث اشیا چیزی به چیز دیگر کشف گردد

در جواب می‌گوییم: خلق اول که او، مظهر تمام ذات، به آنچه که ذات هست در ذات کافی است، که به تمام تعینها احاطه دارد. مواد و صورت تمام تعینات؛ مثل احاطه دریا بر قطره‌هایی که نامتناهی است؛ به طوری که اثبات قطره در دریا و نفی قطره‌ها از دریا ممکن نیست؛ پس علم خدا به تمام تعینات ازلی است، بلکه قبل از خلق اولین علت نیز، علم داشته است به علت اینکه اولین علت روشنائی بخش است برای چیزی که ذات، بما هو ذات از عام و غیر علم کافی است.

بله، تمیز و تعیین معلومات که در آن فعل و وقوع صفت است، حادث می‌باشد و افعال خدای تعالی - به اتفاق همه ادیان، قدیم است؛ بلکه ممکن نیست که کسی بگوید: افعال خدای تعالی قدیم است، چون ملازمه قدیم بودن افعال، با قدیم بودن اشیا پیش می‌آید و این قدیم بودن اشیا، خلاف ضرورت هر دینی است.

اگر کسی بگوید که از وقوع صفت علم بر معلومات، قدیم بودن

معلومات لازم نمی‌آید، برای اینکه علم خدای تعالی بر همه اشیا احاطه دارد و به سبب احاطه‌اش بر تمام اشیا، و علمش به آنها، چه در گذشته، چه در حال و چه در آینده متفاوت نمی‌باشد، بلکه خدا نسبت به همه آنها حال و حاضر است و به کلیات و جزئیات آنها احاطه دارد و اشیا در علم خداوند تعالی متمایز هستند و اگر ظهور اشیا در اعیان، حادث و در وقتی صورت گرفته که حادث باشند، در این صورت بین قدیم بودن و علم، به معنی وقوع صفت بر متعلقش، و بین حادث بودن معلومات، امکان جمع وجود دارد.

در جواب می‌گوییم: اول اینکه؛ فرق بین صفت علم و وقوع آن بر متعلقش را سراجی ندید و اینکه احاطه صفت علم به تمام متعلقات، مستلزم وجود متعلق نیست و وقوع صفت علم، مستلزم وجود آن است و علم، صفت است. وقوع علم بر متعلق، فعل است. کسی که گذشته، حال و آینده برایش فرقی نمی‌کند، خود او صفت است و فعل نیست. وقوع صفت بر متعلق نا مانع از نفی از خداوند متعال صادر نشده واجب است؛ چگونه حدوث متعلق، همراه نفی صدور فعل ممکن است.

دوم اینکه؛ هریک از این معلومات از دیگری متمایز هستند، حال آیا آن معلومات چیزی است که بتوان با آن به وجود بودن اشاره کرد؟ اگر چه در عالم حق تعالی و به اشاره الهی باشد، به طوری که در عرض حق تعالی به آن اشاره می‌شود، و گفته‌اند: «حق، و خلق است یا این، و آن است» یا نه؟

اگر قابل اشاره کردن باشد، پس قدیم بودن و ازلی بودن اشاره لازم است و در این صورت خداوند و هر آنچه که همراه اوست، زایل نمی شود. پس آیا در کلام چیزی هست که صفت علم بر آن واقع شود؟ پس احاطه علم خداوند تعالی به اشیا، نظیر احاطه مقدار کرب به سلطل ها، و مثقالها و درهم هاست، در حالی که نفی احاطه خداوند به حقیقت اشیا و نیز، اثبات احاطه خدا به اعیان اشیا، ممکن نیست. پس بین احاطه و تمییز و بین احاطه چیزی به چیز دیگر و وجود احاطه شده ملازمی نیست، به گونه ای که بتوان است به احاطه شده این و آن اشاره کرد (یعنی گفتن کلمه این و آن به احاطه شده، صدق می کند).

همان طور که صحیح است، گفته شود: «کرّ دویست رطل عراقی است». امکان اشاره به کل رطل، با گفتن لفظ این و آن، نیست، پس هم چنین، در این مقام صحیح است که گفته شود: «علم خداوند تعالی به تمام اشیا احاطه دارد». به طوری که ممکن است با گفتن لفظ این و آن با عدم وجود اشیا، به اشیا اشاره کنیم.

پس با توجه به آنچه ذکر کردیم صفت علم و تمام صفات فعل نیستند و این بدون در نظر گرفتن وقوع صفات بر متعلقاتشان است و حال آنکه دومی است و چیزی که از موصوف صادر نشود، امکان سلب از آن به خلاف اولی هست؛ چون سلب شی از موصوف و همچنین، اثبات ضد شی بر موصوف، ممکن نیست.

اگر کسی بگوید: در خلق اول چه می گوید که آن روشن کننده تمام

صفات است، پس اگر قابل اشاره باشد، لازم است ازلی باشد؛ در غیر این صورت، اشیا برای خداوند تعالی منکشف نمی باشند.

در جواب می‌گوییم: همان طور که متوجه شدید خلق اول امری بسیط است و از امور قابل اشاره وجودیه نمی باشد، پس خلق اول، قدیم است که بالفظ این و آن به خلق اول؛ اشاره می شود یا اینکه گفته می شود حق و خلق، آن عبارت است از عالم غریزی، که آن عالم نفی صفات است.

مام باقر علیه السلام فرموده است^(۱):

«... من أهل الشام من علمائهم إلى الباقر عليه السلام قال: «يا أبا جعفر! جئتُ أسئلك عن مسألة أعيت عليّ أن أجد أحداً يفسرها وقد سألتُ ثلاثة أصناف من الناس فقار كل صنف منهم غير الذي قال الصنف الآخر». فقال له أبو جعفر عليه السلام: «سألت»؟

فقال: «أني أسئلك عن أول ما خلق الله من خلقه؛ فإن بعض من سألتُه قال: القدر، وقال بعضهم: القلم، وقال بعض: الروح».

فقال أبو جعفر عليه السلام: وما قالوا شيئاً؛ أخيراً، قال الله تبارك وتعالى كان ولا شيء غيره، وكان عزيزاً ولا أحد كان قبل عزه، ذلك قوله: «سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ» وكان الخالق قبل المخلوق ولو كان أول ما خلق الله من خلقه الشيء من الشيء، إذا لم يكن له انقطاع أبداً، ولم يزل الله إذا ومعه شيء، ليس هو يتقدمه ولكنه كان ولا شيء غيره، وخلق الشيء الذي جميع الأشياء منه، وهو الماء الذي خلق الأشياء منه...».

۱. اصول کافی، روضه، ص ۹۴، ح ۶۷؛ همراه اختلافاتی که در الفاظ دارند.

مردی از اهالی شام که عالم بود، نزد امام باقر علیه السلام آمد و عرض کرد: ای اباجعفر! من آمدم تا از شما در مورد مسئله‌ای که از آن در مانده‌ام سؤال کنم، می‌خواهم کسی را بیابم که آن را برایم تفسیر کند، من از سه گروه از مردم سؤال کردم اما هر گروه چیزی گفتند که غیر از گفته گروه دیگر بود.

امام: او فرمود: آن چیست؟

آن مرد گفت: من از اولین چیزی که خداوند از مخلوقاتش خلق کرد، سؤال کردم. به فی از ایشان گفتند: قدر، بعضی دیگر گفتند: قلم و بعضی دیگر گفتند: روح.

امام علیه السلام فرمود: اینها چیزی نگفتند. من تو را آگاه می‌کنم که خداوند تبارک و تعالی بود و هیچ چیز غیر از او نبود. خداوند عزیز بود و احدی قبل از عزیز بودنش نبود، این فرمایش خداوند است که می‌فرماید: «سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ»^(۱)؛ پاک و منزّه است پروردگار با عزّت تو که خدایی مقتدر و بی‌هم است و از توصیف جاهلانۀ خلق به دور است.

خدا خالق است، قبل از اینکه مخلوقی باشد؛ اگر چه از چیزی که خداوند از خلقتش آفرید، شیئی از اشیا بود؛ وقتی که هیچ کار بر او انقطاعی نیست، خدا از شی و همراه او جدا نمی‌شود. خدا آن شی را مقدم نکرده ولی شی هست و چیزی غیر از آن نیست و خداوند شی را که جمیع اشیا از آن است، خلق کرده و آن شی آب است که همه اشیا از آن آب، خلق شده است....

چهارم: اسما جلالیه و جمالیه

اسمهای خداوند تعالی دو قسم است: ۱- جلالیه ۲- جمالیه
 اسمهای جلالیه عبارت است از هر اسمی که دلالت می‌کند بر
 تنزیه خداوند و خروج خدا از دو حد تعطیل و تشبیه. مثل عزیز،
 سبوح، جلیل، سرمد و... و مواردی که بر بی‌نیازی خداوند از غیر
 خودش و عدم شباهت خدا به چیزی از مخلوقاتش دلالت دارد.
 اسمهای جلالیه آن است که بر کمالات خداوند تعالی؛ مثل علیم،
 قدیر، مع و بصیر دلالت می‌کند. از چیزهایی می‌باشد که بر قدر
 و استعدادهای خداوند، یعنی استحقاق خدا بر چیزی از کمالات و کفایتش
 بر چیزی دلالت دارد.

جلال خداوند، عین جمال اوست و جمال خداوند، عین جلال
 اوست و هر دو، عین است خداوند می‌باشند، ولی تعدد در عالم
 اسم‌ها، وجود دارد؛ پس اسمهای جلالیه، مظهر عالم عزّت و
 اسمهای جمالیه، مظهر عالم عظمت هستند و شما دانستید که عالم
 عزّت در حدیث «محمّد بن عطیه» در شرح سوم از این نوع است و
 عالم عظمت، همان عالم وجودی است که ذیل سایه عالم عزّت
 می‌باشد.

امیرمؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید:

«إلهي هب لي كمال الانقطاع إليك وأنزأبصار قلوبنا بضياء نظرها
 إليك، حتى تخرق أبصار القلوب حجب النور، فتصل إلى معدن العظمة، و
 تصير أرواحنا معلقة بعز قدسك»^(۱).

۱. دعایی که امیرمؤمنین علیه السلام به نوف بکالی آموخت. بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۹۹، ح ۱۲، که

خدایا! کمالی که باعث انقطاع، به سوی توست، به من عطا فرما و چشمان قلبمان را به نور نگاهت، نورانی کن تا اینکه چشم قلب، حجاب نورت را از بین ببرد، پس به معدن عظمت متصل کن و روحمان را به عزّت قدست معلق بدار.

پس عالم عزّت، بالاتر از عالم عظمت است و آن، بالاتر از عالم حجاب نورانیت است و آن نورانیت، اسماء الحسنی می باشد. و می فرماید:-

«وَبِعَظَمَتِكَ الَّتِي هِيَ كُلُّ شَيْءٍ»^(۱)

به عظمت و بزرگبختی که سراسر عالم را پُر کرده است.

پنجم: اسما حسنی و غیر حسنی

بدان که خداوند متعال می فرماید: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾^(۲)؛ برای خداوند نام های نیکویی است پس با آنها خدا را بخوان؛ نیز می فرماید: ﴿فَلَا دُعَاؤَ لِلَّهِ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ إِنَّهُ تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾^(۳)؛ بگو ای محمد ﷺ چه الله و چه رحمان هر کدام را که بخوانید، همه برای خداوند شایسته است. اسما حسنی بیان تقید و نهی از خواندن خداوند تعالی به غیر اسما حسنی است، این امر دو دلالت دارند بر اینکه خداوند تعالی اسما غیر حسنی دارد. بیان این مطلب برای این است که اسم های خداوند، وسیله

از کتاب عتیق غروی نقل شده است.

۱. دعای معروف کمیل که امیر مؤمنین علی علیه السلام به کمیل بن زیاد نغمی آموخت.

۲. اعراف، آیه ۱۸۰.

۳. اسراء، آیه ۱۱۰.

فیوضات خداوند تعالی است؛ همان طور که ادعیه زیادی به این مطلب تصریح کرده اند؛ مثل دعای شب های جمعه و شب عرفه که اول آن این گونه است:

«اللَّهُمَّ يَا شَاهِدَ كُلِّ نَجْوَى وَ مَوْضِعَ كُلِّ شَكْوَى»^(۱)

خدایا تو شاهد اسرار نمان و دانای راز پنهان و مرجع، هر شکایت ستندیدگانی.

و مثل این دعا که آمده:

«اسْأَلْ بِاسْمِكَ الَّذِي رَفَعْتَ بِهِ السَّمَاوَاتِ بِلا عَمَدٍ، وَ سَطَحْتَ بِهِ الْأَرْضَ عَلَى جَمَاءٍ جَمَدٍ... وَ بِاسْمِكَ الَّذِي شَقَقْتَ بِهِ الْبَحَارَ، وَ قَامْتَ بِهِ الْجِبَالَ، وَ أَحْنَفْتَ الدُّنَا وَ النَّهَارَ».

بارالها! از تو به آن نام مبارکت درخواست می کنم که آن، آسمان ها را بدون ستون برافراشتی و زمین را بر روی آب منجمد گستراندی... و اسمی که دریاها را با آن شکافتی و با آن رفت و آمد شب و روز را برقرار کردی.

در اختیار آمده است که ملائکه ای، موکل باران ها و ملائکه دیگری، موکل باده ها و ملائکه ای، موکل آب ها و... هستند. عبارت دیگر از باب انواع موجودات اند.

موجودات دو قسم اند: یا سرشت آنها از علین است که در عالم طینت، ولایت دارند و یا به سبب قبول نکردن ولایت علین، از سجین (جهنمیان) است، پس ولی کسانی که ایمان آوردند، اسم خدا

و پیروان آن است و ولی کسانی که کافر شدند، طاغوت و پیروانش می‌باشند، همان‌طور که در کلام خداوند به این مطلب تصریح شده است: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ^(۱)﴾؛ خداوند ولی کسانی است که ایمان آورده‌اند، آنان را از تاریکی‌ها به سوی نور می‌برد و کسانی که کافر شدند، ولی‌شان طغیانگران (شیاطین) هستند که آنان را از نور به تاریکی می‌برند.

خداوند می‌فرماید: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ^(۲)﴾؛ ما شیاطین را اولیای کسانی که ایمان نیاورده‌اند، قرار دادیم. همچنین می‌فرماید: ﴿كَذَٰلِكَ نَقُودُ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الْذِّبْرِ أَمْرًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ، إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِقُونَ^(۳)﴾؛ (ای رسول ما) هنگامی که می‌خواهی قرآن تلاوت کنی ابتدا از اسم و سوره شیطان رانده شده، به خدا پناه ببر، که البته شیطان را هرگز بر کسی که به خدا ایمان آورده و بر او توکل و اعتماد کرده، تسلطی نخواهد بود و تنها تسلط شیطان، بر کسانی است که او را دوست گرفته‌اند و به کفر و کفری‌گری او به خدا شرک ورزیده‌اند.

بنابراین اسم‌های خداوند تعالی، که حجاب و واسطه‌ای بین خدا و خلق خدا هستند؛ یا نوراند که اولیای مؤمنان در آن قرار می‌گیرند در

۱. بقره، آیه ۲۵۷.

۲. اعراف، آیه ۲۷.

۳. نحل، آیه ۹۸-۱۰۰.

حالی که آنها اسم خدا و توابعش می‌باشند یا ظلمانی‌اند که اولیای کافران در آن قرار می‌گیرند در حالی که طاغوت و پیروانشان از شیطان‌ها هستند. و خداوندی که خالق تاریکی و نور، می‌باشد از این دو منزّه است، که نه نور دارد و نه ظلمات، ولی علم خدا بر همه آنها احاطه دارد، اگرچه علم و قدرت و سایر صفات خدا بر او تعلّق نمی‌گیرد، مگر به نورانیت تنها. و این صفات حتماً محدود و ناقص‌اند و کسی که آن را محدود کند لایق به الهی بودن است.

اگر خداوند تعالی به نور و ظلمات به طور کامل احاطه دارد، اما بندگی را به خواندن اسم‌های حسنی خودش امر می‌کند و از خوانده شدنش به غیر از این اسم‌های حسنی نهی می‌کند، همان طور که در این آیه می‌فرماید: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾؛ خدا دارای نام‌های نیکوست، پس خدا را با آن اسم‌ها بخوان.^۱

اگرچه نفی و انکار اسمی غیر حسنی، انکاری برای نامگذاری کمال می‌باشد؛ ولی توصیف و خواندن خداوند به آن اسامی، در حالی که گرامی مرتبه و عظیم می‌باشد، جایز نیست؛ همان طور که فرا خواندن سلاطین و پادشاهان جایز نمی‌باشد؛ زیرا «نظر آنها کمال به نیروی شکم و قدرت لمس زنان زیاد، در یک شب و مزاج مناسب برای هضم غذا و تخلیه به مقدار مناسب مزاجشان می‌باشد: «ای کسی که نادانی را لمس کردی در حالی که فلانی در نزدیک‌ترین شبی که گذشت با تو بود، و ای غذای حاجت‌کننده و ای باد شکم دهنده و ای صاحب ذکر و خصیتین».

همه اینها کمال است و نبودش نقص در انسان می باشد، به همین علت در اخبار و روایات از توصیف خداوند نهی شده است، مگر به چیزی که خود خدا، خودش را با آن وصف کرده باشد.

پس مشخص شد که مراد از صفات سلبیه، صفاتی است که خواندن و نامیدن خداوند به آن صفات جایز نمی باشد. که اینها مخصوص ترکیب، اشتراک و... نمی باشد؛ چون اینها از صفات مخلوقات است که خداوند حق تعالی و مقدس از آنها منزّه می باشد.

ششم: معنی عدلیت و صفات خدا با ذاتش

بدان که هر چیزی نهایی به آنچه معتبر می باشد و لحاظ می شود بدون اینکه مفهومی از مفایم را با آن اعتبار کنیم، بنابراین از این مرتبه، به ذات و حقیقت شیئی تغییر می شود یعنی آنچه در عرض حقیقت دیگری قرار دارد، اعم از اینکه اشاره وجودی باشد، یا عدمی قابل اشاره است و لذا ممکن است هر دو را با آن اعتبار کنیم؛ گاهی می گویند موجود و گاهی می گویند معدوم است. بنابراین اگر در این مرتبه یکی از دو اعتبار، لحاظ شده باشد امکان ندارد تا به اعتبار دیگری لحاظ شود. پس چگونه آن را لحاظ کنیم؟ چاره ای نیست جز اینکه برای هر شیئی مرتبه ای باشد که در آن مرتبه شیئی از هر اعتبار، قید و صفتی خالی باشد؛ در غیر این صورت اثبات صفات متناقض و حالات متضاد به سبب تناقض ممکن نیست.

حقیقت تجرّد، عبارت است از اطلاق شیئی، و عدم تعلّق آن به شیئی،

از اعتباراتی که عارض بر آن می شود، حتی کلمه اطلاق هم، عارض بر آن نمی شود، پس تجرّد مفهومی است مشکک که به سبب اختلاف مواردش، مختلف می شود تجرّد نفس ناطقه انسان فقط نسبت به اعتباراتی است که عارض بر آن نفس ناطقه می شود، نه اینکه مطلق تجرّد باشد؛ اگرچه از نطق خالی باشد، چون عنوان نطق متنوع است و تجرّد از آن ممکن نیست. پس هر چیزی به نسبت مراتبش مجرّد و به نسبت مافوقش مقید می باشد.

خداوند تعالی، غایت همه غایت هاست و هیچ چیز نیست، مگر اینکه خداوند بر او از نظر علم و قدرت احاطه دارد. پس خدا مجرّد از هر حدّ قید و مقید می باشد، اگر چه محدود به چیزی از حدود، یا مقید به قیدی، یا به صفتی از صفات باشد، ولی امکان ندارد به صفت دیگری توصیف شود. بنابراین نفی صفات از خدا، کمال توحید و تجرّد خدا از هر صفت، قید و حدّ است؛ و اثبات همه صفات ها برای خداوند تعالی، به حقیقت همه صفت هاست، نه به عنوان صفت هایی که غیر از ذات می باشد. پس از آنهایی که به تعدد موصوف، جدا می گردد.

پس ذات مجرّد از همه صفات، خود صفات است و خود صفات، اینجا متعدد نیست. بنابراین معنای عینیت صفات این است که شی واحد حقیقی، بسیط منشا انتزاع امور متعددی است که از اشیای متعددی انتزاع می شود؛ پس همراه استحقاق شی بر تمام صفات، نفی همه صفات از شیء ممکن است، به عنوان اینکه صفت خاص

است. امیر مؤمنان علیه السلام در خطبه ای در «کافی»^(۱) می فرماید:

«بل هو الذي لم يتفاوت في ذاته، و لم يتبعض بتجزئة العدد في كماله، فارق الأشياء لا على اختلاف الأماكن، ويكون فيها لا على وجه الممازجة، و علمها لا بأداة لا يكون العلم إلا بها و ليس بينه و بين معلومه علم غيره به كان عالما بمعلومه».

او - بیزی است که در ذاتش تفاوتی نیست، و به تجزیه شدن عدد در کمالاتش بعض بعض نمی شود، بلکه از اشیا جداست، نه به سبب اختلاف مکانها؛ و بر اشیا است، نه به صورت مخلوط؛ و بر اشیا علم دارد، نه به کمک ابزار چون هر علمی به کمک ابزار، علم است. بین او و معلوم، علم نیست، و غیر از او کسی عالم به معلومش نمی باشد.

امام علیه السلام تمام صفات را برای خداوند تعالی با حقیقت صفات، نه با عناوین آن اثبات کرد، آنجا که می فرماید:

«لم يتفاوت في ذاته و لم يتبعض بتجزئة العدد في كماله».

تفاوتی در ذات خداوند نیست و ذات و جزر خداوند، قابل تجزیه و عدد نیست.

عینیت صفات همراه ذات، به شکل اتحاد و به معنی کفایت، ذات از صفات نمی باشد؛ بلکه به معنی این است که ذات خود صفات، به حقایق صفات می باشد نه به عناوین آن. پس همه علم، قدرت و وجود، این چنین می باشند.

۱. اصول کافی، روضه، خطبه وسیله، ۱۸، ح ۴، همراه اختلاف کمی در لفظ؛ توحید، صدوق. باب توحید و نفی تشبیه، ص ۷۳، ح ۲۵؛ بحار الأنوار، ج ۴، ص ۲۲۱؛ آمالی، صدوق، ص ۳۹۹؛ مجلس، ص ۵۲، ح ۹.

امام صادق علیه السلام در حدیث «زندیق» که در «کافی»^(۱) روایت شده، می‌فرماید:

فقال له السائل: «فتقول: إنه سمیع بصیر»؟

قال علیه السلام: هو سمیع بصیر؛ سمیع بغير جارحة، و بصیر بغير آلة؛ بل يسمع بنفسه، و يبصر بنفسه؛ ليس قولي: «أنه سمیع يسمع بنفسه و يبصر بنفسه»: أنه شيء و النفس شيء آخر، و لكن أردت عبارة عن نفسي - إذ كنت مستوولا - و إفها يا لك - إذ كنت سائلا - فأقول: إنه سمیع بكله، لأنّ التلّيه له نفس و لكتي أردت إفهامك، و التعبير عن نفسي و ليس مرجعي إلى ذاتي إلى أنه السمیع البصیر العالم الخبير، بلا اختلاف الذات و لا احداث المعنى».

پرسشگر پرسید شما می‌گویید: شنوا و بیناست؟

فرمود: او شنوا و بیناست - شنوا بودن عضو و بینا بدون ابزار است، بلکه به خود می‌شنود و به خود می‌بیند. این که می‌گویم به خود می‌شنود و به خود می‌بیند، به این معنا نیست که او چیزی است و خود، چیز دیگر.

بلکه مقصودم عبارت خودم است، در همان‌جا که مورد پرسش قرار گیرم و به تو پاسخ بدهم.

وقتی می‌پرسی، می‌گویم: به تمام می‌شنود نه اینکه تمام او جزء دارد، بلکه مقصودم بیان خودم است. وقتی که می‌خواهم به تو

۱. اصول کافی، ج ۱، باب صفات ذات، ص ۱۰۹، ح ۲. در آن اختلافات لفظی است و نیز باب اطلاق قول به اینکه آن شيء است، ج ۱، ص ۸۳، ح ۶؛ توحید، صدوق، ح ۱۰ و در باب رد علی ثنویت و الزنادقه، ص ۲۴۵، ح ۱.

مطلب را بفهمانم و مقصودم در این کار خبر آن نیست که او شنوایی
بینا، عالم آگاه است. بدون اختلاف ذات و اختلاف در معنی.
امام زین العابدین علیه السلام در دعایش^(۱) می فرماید: «لک یا الهی و
حدائیة العدد».

بارالها! وحدانیت در شمارش، تنها برای توست.

و در دعایی دیگر از امام علیه السلام^(۲) آمده است:

«فكنت فيك الصفات، وتفسحت دونك النعوت».

صفات من بر تو سایه افکنده اند و نعت ها در تو پراکنده اند.

پس هر چیزی که از آن، به شیء تعبیر شده یا اسم شیء بر آن واقع
شده، حدّ و صفت می باشد پس وجود و عدم همدیگر را طرد
می کنند و علم، قدرت، حیات، موت، سمع و بصر، همه مخلوق اند،
همان طور که در «کافی» روایات ماضی از امام جعفر صادق علیه السلام^(۳)
آمده است:

«وکلّ مخلوق حادث، وکلّ حادث فلیس، له تعالى و انما هو قعله
تعالی».

همه مخلوقات حادث اند و هیچ حادثی دارای سبب نیست خلاء
نمی باشد و فقط حادث، فعل خداوند تعالی است.
پس تقسیمات صفات بر صفت ذات و فعل صحیح نمی باشد؛
بلکه برای صفات مراتبی است و ما در فصل سوم ذکر می کنیم که به
آن رجوع شود.

۱. دعای ۲۸ صحیفه سجاده که هزار تحیت و ثنا بر منشأش باد.

۲. دعای ۳۲ صحیفه سجاده.

۳. اصول کافی، ج ۱، کتاب توحید، باب اطلاق قول به اینکه آن شیء است، ص ۸۲ و ۸۳.

مرتبه پنجم از آن اسم‌ها مخلوق است و بالاتر از آن چهار اسم، اسمی است که در عالم شهادت ظاهر نیست، پس اسم «الله» در مرتبه چهارم از آن اسم‌ها قرار دارد.

دوم: چون اسم شیء عبارت است از وجود لفظی یا کتبی که ملازم اطلاق یا احساس است به سبب فهمیدن آن شیء و تعمّدی که در نزد جماعات دارد؛ پس تعبیر، به اسم تعبیری از مسمّی است؛ پس کسی که می‌گوید: زید، گویا خود زید را آورده است، و ذات خداوند تعالی از آن تعبیر نمی‌شود، چون تعبیر از شیء بعد از احاطه داشتن به آن است و آن خارج از قدرت ممکنات است. همان‌طور که از امیرالمؤمنان (علیه السلام) در خطبه‌ای در «کافی» روایت شده که در روایت اول، امر سوّم گذشت و نقل بر این دلالت دارد.

سوّم: اسم‌های «الله» در قرآن آمده و در عرض آن «طاغوت» ذکر شده است، برای «طاغوت» در عرض «الله» ولایت ثابت شده، و «عروة الوثقی» در عرض «طاغوت» در آیه اکرام آورده شده و آن را صراط مستقیم قرار داده است که خداوند تعالی می‌فرماید: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا يُخْرِجْهُ مِنْهُ بِإِذْنِهِ» و هر کس به خداوند تعالی استقامت کند، خداوند تعالی برای او مخرجی قرار دهد و او را از هر چه خواهد خواست برونبرد. (توبه: ۴۰) و هر کس به خداوند تعالی استقامت کند، خداوند تعالی او را از هر چه خواهد خواست برونبرد. (توبه: ۴۰) و هر کس به خداوند تعالی استقامت کند، خداوند تعالی او را از هر چه خواهد خواست برونبرد. (توبه: ۴۰)

در آیات زیادی ثابت شده که برای شیطان در عرض خدا ولایت، دعوت، حزب، عبادت، وعد و کید می‌باشد. پس چگونه، آنچه در

عرض شیطانی که، صاحب کید، ولایت، دعوت، حزب، عبادت و وعد است، می تواند با اسم ذات جل جلاله مقاومت بکند، چون آنچه در عرضش چیزی فرض شده، محدود است، امکان حکایت از غیر محدود، وجود ندارد و تعبیری از آن نمی توان کرد.

چهارم: در «کافی»^(۱) به سندی روایت شده که هشام از امام اداق علیه السلام در مورد اسم های خداوند و مشتقات آن سؤال کرد.

«الله ممّا هو مشتق»؟

قال: نه.

«یا هشام! الله مشتق من إله وإله يقتضي مألوها، والاسم غیر المسمّى، فمن کید الاسم دون المعنى فقد کفرو لم یعبد شیئا، ومن عبّد الاسم والمعنى فقد کثر وعاء. اثنین، ومن عبّد المعنى دون الاسم فذاك التوحید؛ أقهمت یا هشام؟» قلت: «زِدنی».

قال: «إنّ لله تسعة وتسعين اسما، فلا كان الاسم هو المسمّى، لكان كلّ اسم منها إلهًا، ولكن الله معنی يُدلّ علیه هذا الاسم، وكلّها غیره...».

هشام پرسید: الله از چه مشتق شده است و از چه بوده است؟ فرمود: ای هشام، اله باز گرفته شده و انه را اشتقاق شایسته پرستش بایست است، نام جز صاحب نام است هر که نام را بی معنی پرستند محققاً کافر است و چیزی را نپرستیده، هر که نام و معنی را با هم پرستد، محقق مشرک است و دو تا را نپرستیده و هر که معنی را تنها

۱. اصول کافی، ج ۱، باب معبود، ص ۸۷، ح ۲ و باب معانی اسما و اشتقاق اسما، ص ۱۱۴.

و قطع نظر از نام پرستد، این خداپرستی است، ای هشام خوب فهمیدی؟

پرسید: آقا بیشتر برایم بفرمائید؟

جواب: خدا نود و نه اسم دارد، اگر اسم همان صاحب اسم بود در زیر هر اسمی معبودی بود ولی خدایت حقیقی است که همه این اسم‌ها بیا بر آنند و همه جز آنند.

پس دلام حضرت علیه السلام که می فرماید: «الله» مشتق از «اله» است و «اله» اقتضای معبود می کند... یعنی «الله» مبالغه از این ماده است و این یا از «اله» - با ح لام - الهه است که یعنی عبادت و یا از الهه یاله مثل فریح که آلهای، یعنی تحیر (سرگشته؛ پس «اله» بر هر حالی که باشد معبودی را که عبادت می شود اقتضا می کند و تحیر در آن را اقتضا می کند.

پس اسم «الله» اسمی است برای خداوند به اعتبار شیء، نه به اعتبار عدم شیء از خصوصیات (علم و قدرت و وجود و حیات...) و بنابراین به تمام صفات متصف می شود و به تمام اسم‌ها برگذاری می شود غیر از سایر اسم‌ها، پس هر اسمی برای «الله» اسم است و این اسم، اسم است، برای مراتب چهارگانه، از آن اسمی که آن حق اول است نه به شیء به اعتبار اطلاق و عدم تعیدش که از عناوین صفات است و نه به عدم شیء. پس تمام رتق عالم امکان به آن نسبت داده می شود، بدون اینکه سایر اسم‌ها جدا باشند. همان طور که اگر کسی در آیات و اخبار کمی دقت کند حتماً شخص می شود.

پس هر اسمی که در آن صفتی از صفات (علم، قدرت و...) به همراه ذات اعتبار شده باشد برای خدا اسم می‌گردد، به اعتبار اینکه، آن صفت به خلاف اسم «الله» باشد، پس آن اسمی است برای خداوند تعالی، نه به اعتبار شیء و نه عدم شیء؛ پس اسمی برای ذات به آنچه هست، نمی‌باشد؛ بلکه به اعتبار اطلاق مقسمی است نه قسمی.

هشتم: اصحاب ما - رضوان الله علیهم - بنابر آنچه «کفعمی» ابراهیم بن علی نخعی رحمته الله در «مصابح» ذکر کرده است، در مورد اسم اعظم استاتف دارند که ۶۱ قول دارد که در فصل ۳۱ کتاب^(۱) می‌گویند: «باید که اقوال در این مورد منحصر به کتاب مصتف و مجموع آثار مؤلف نمی‌باشد و با اقوالی را از آن ذکر می‌کنیم...» سپس آنها را ذکر کرده است.

می‌گوییم: بدانید که روشن شدن موضوع مسئله از مهم‌ترین نکات است و از اصحاب رحمهم الله تعجب می‌کنم که قبل از اینکه مسئله را روشن کنند راهی را طی کرده‌اند که از آنها دور است، دورتر از فاصله بین آسمان و زمین. پس می‌گوییم و از خدا درخواست هدایت می‌کنم، در ابتدا دانستید که اسم از مظاهر صفات، از واسطه‌های بین حق و خلق و از ارباب انواع موجودات، می‌باشد، بنابر این اسم از مقوله حرف و صوت نمی‌باشد. علاوه بر آنچه در «کافی» در باب «معبود» و در باب «اشتقاق اسما» از هشام گذشت، روایت دیگری در مورد

۱. مصباح، فصل ۳۱ در روایتی که اسم اعظم ذکر شده است، ص ۳۰۶.

حدوث اسما، در خصوص اسم اعظم روایت شده است که دلالت بر این مطلب دارد.

از جمله روایاتی^(۱) که به این نکته دلالت دارند روایتی از امام باقر علیه السلام است که می فرماید:

«إِنَّ اسْمَ اللَّهِ الْأَعْظَمَ عَلَى ثَلَاثَةِ وَسَبْعِينَ حَرْفًا، وَإِنَّمَا كَانَ عِنْدَ آصَفٍ مِنْهَا حَرْفٌ وَاحِدٌ، فَتَكَلَّمَ بِهِ فَخَسَفَ بِهِ الْأَرْضُ مَا بَيْنَ وَبَيْنَ سُرِيرِ بَلْقِيسَ، حَتَّى تَنَالِ السَّرِيرَ بِيَدِهِ ثُمَّ عَادَتِ الْأَرْضُ كَمَا كَانَتْ أَسْرَعَ مِنْ طَرْفَةِ عَيْنٍ، وَعِنْدَنَا نَحْنُ عَرِ الْأَسْمَاءِ الْأَعْظَمِ اثْنَانِ وَسَبْعُونَ حَرْفًا، وَحَرْفٌ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى اسْتَأْثَرَهُ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَهُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ».

اسم اعظم خداوند ۷۳ حرف است و فقط یک حرف از آنها نزد آصف بود؛ بنابراین به آن تکلم کرد پس زمینی که بین خودش و تخت بلقیس بود از بین رفت تا اینکه نوبت رسید رفتن تخت رسید. طوری که آن را به دست گرفت سپس زمین برگشت، مان طوری که بود سریع تر از یک چشم به هم زدن. اسم اعظم ۷۳ حرف است و یک حرف از آنها نزد خداوند تعالی می باشد که با آن، در عالم غیب که نزد اوست، تأثیر می گذارد و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم.

روایات از جهت دلالتشان، بر اختصاص داشتن یک حرف از آن حروف، به خداوند تعالی صریح هستند؛ البته ممکن نیست که آن یک حرف، از مقوله حروف و صوت باشد. در این که اسم اعظم حرف و صوت نمی باشد؛ بلکه آن خلق اول است که «حرف، بدون صدا است

۱. اصول کافی، ج ۱، کتاب حجة، باب ما أعطى الله عليه السلام من اسم الله الاعظم، ص ۲۳۰.

و لفظی است که نطق ندارد و شخصی است که جسم ندارد و تشبیهی است که موصوف ندارد و رنگی است که رنگ نشده و قطرها، از آن نسفی شده، و حدود از آن دور است، و حس هر متوهمی از آن محجوب است، مستتری است که غیر مستور است»^(۱) همان طور که در امر هفتم بیان شد، بر آن مراتب و شئون است و مرتبه‌ای از آن مخصوص خداست، که ملک مقرب و نبی مرسل آن را نمی‌دانند و خداوند تعالی با آن در علم غیب که نزدش می‌باشد، تأثیر می‌گذارد. نزد آصف یک حرفی از آن حروف بود؛ یعنی یک مرتبه، نزد عیسی علیه السلام دو حرف بود که به آنها عمل می‌کرد؛ نزد موسی علیه السلام چهار حرف بود؛ برای ابراهیم علیه السلام هشت حرف؛ نزد نوح علیه السلام پانزده حرف؛ نزد آدم علیه السلام ۲۵ حرف را خداوند برای محمد صلی الله علیه و آله همه حرف‌ها را، به جز یک حرف جمع کرد.^(۲)

آن یک حرف اسمی است که به سبب گستردگی اش غیب مطلق است. اسم، رسم، صفت و تعبیر برای آن نیست؛ بنابراین چگونه تطبیق این اسم‌های لفظیه که از معانی عنوان شده محدود حکایت می‌کند بر آن، ممکن است، بله، عبارتش در عالم است، لفظ اسم است و آن اسم از اسم‌های خداوند تعالی می‌باشد، همان طور که علی بن ابراهیم در واقعه جنگ «حدیبیه» روایت کرده است:^(۳)

۱. روایت از کتاب کافی قبلاً نقل شد.

۲. کافی، ج ۱، کتاب حجة باب ما اعطی الائمه علیهم السلام من اسم الله الاعظم، ص ۲۳۰.

۳. تفسیر قمی، ۳۱۹/۳، سوره فتح، تفسیر آیه اول، ج ۲، ص ۳۱۹ بحارالانوار، ج ۲۰، ص ۳۵۲، ح ۴؛ کافی، روضه، ص ۳۲۶، ح ۵۰۳.

«رسول خدا ﷺ وقتی قریش را پذیرفت، امیرمؤمنان علی را دعوت کرد و حضرت به امیرمؤمنان علی فرمود که بنویس. حضرت علی علیهما السلام «بسم الله الرحمن الرحيم» را نوشت. سهیل بن عمرو گفت: ما رحمان را طبق آنچه پدرانمان می نوشتند، نمی شناسیم. بنویس: «باسمك اللهم» رسول خدا ﷺ فرمودند: «باسمك اللهم، را بنویس چون این هم از اسما خداوند است...»

توصیف خداوند به «اعظم» در ادعیه زیاد است. از جمله آنها، «مصابح» کنعانی است که از امام علی علیهما السلام آورده: «خدایا از تو به حق اسمت که هیچ بنی عظیم اعظم است درخواست می کنم، الأجل الأكبر، البرهان الحق من القدوس، که آن نوری از نورهاست و نوری است همراه نور و نوری است بر نورها و نوری است بالای نورها و نوری است در نورها و نوری است که همه ظلمت ها با او روشن می شوند و هر جبار رانده شده ای با او شکسته می شود و زمین و آسمان در برابر نور او نمی توانند، مقاومت کنند و نظیر این در ادعیه زیاد هست.

پس اسم اعظم عبارت است از اسمی که به تمام اسم ها حاطه دارد و از هر حدودی منزّه است و از هر قیدی رها است، چون خداوند وجودش بسیط است پس همه اسم ها بسیطش، مظاهر اسم اعظم عنوان شده اند و به سبب این، حضرت علی علیهما السلام خداوند را در کلامش این گونه در توصیف کرده است: «او نوری از نورهاست و نوری همراه نورها...»

و در اخبار و روایات زیادی وارد شده است:

«بسم الله الرحمن الرحيم»، «إِنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمُ مِنْ سَوَادِ الْعَيْنِ إِلَى بَيَاضِهَا؛ «بسم الله الرحمن الرحيم» اسم اعظم، نزدیکتر از سیاهی چشم به سفیدی چشم است»^(۱).

اگر اسم به سبب گستردگی اش در هر اسمی داخل شود، ولی با آن اسم ممزوج نشود و جدای از آن اسم هم نباشد، صحیح است که بگوییم: «همه اسم‌ها، اسم اعظم هستند». همان‌طور که گفته می‌شود: زید انسان است و عمرو انسان است.

در بعضی از اسم‌های اعظم اخباری وارد شده، مثل آنچه در اینجا آمده است: «یا هو یا من لا هو إلا هو». هم‌چنین در «برهان»^(۲) به استنادی از حضرت علی علیه السلام آمده که فرمود:

«رَأَيْتُ الْخَضِرَ [فِي] السَّمَاءِ أَتَى بَدْرَ لَيْلَةٍ، فَقُلْتُ لَهُ: عَلَّمَنِي شَيْئاً أَنْتَصِرَ بِهِ عَلَى الْأَعْدَاءِ قَالَ: قُلْ: يَا هُوَ يَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ؛ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ قَصَصْتُهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لِي: يَا عَلِيُّ، هَذَا اسْمُ الْأَعْظَمِ».

یک شب پیش از جنگ بدر، خضر علیه السلام در خواب دیدم و به وی گفتم: چیزی به من بیاموز که به وسیله آن بر دشمنان پیروز شوم. گفت: بگو «یا هو، ای آن که جز او، اویی نیست».

وقتی صبح بیدار شدم داستان را به رسول خدا ﷺ نقل کردم. به

۱. عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، باب ۳۰، آنچه که از اخبار امام رضا علیه السلام از اخبار مشنوره آمده است، ص ۵، ح ۱۱؛ بحار الأنوار، ج ۹۲، ص ۲۳۳، ح ۱۵.

۲. تفسیر برهان، ج ۴، ص ۵۲۴، سوره اخلاص به نقل از صدوق؛ توحید، صدوق، ص ۸۹، باب تفسیر قل هو الله احد؛ بحار الأنوار، ج ۳، ص ۲۲۲، ح ۱۲.

من فرمود:

«ای علی! اسم اعظم را فراگرفتی». و در روز بدر همواره بر زبانم

بود.

از این قبیل روایات هست.

بین روایات وارد شده اختلافی در خصوص بعضی اسم‌ها که اسم اعظم می‌باشد، نیست؛ چون همه اسم‌ها به این معنی، اسم اعظم هستند؛ اما به معنایی که شما شناختید، هیچ اسمی اسم اعظم نمی‌باشد، مگر خلق از آن، پس اختلاف معنا ندارد.

زمانی که شما این احادیث را شناختید، ابتدای شمردن آنها شروع می‌شود و من بر اساس حروف الفبا آنها را منظم کردم تا استفاده از آنها برای افراد راحت باشد؛ در این مورد ماده اصلی اسم‌ها نه صیغه آنها آورده شده است.

با استعانت از خدا می‌گویم: